

A Research into measure of interaction between historical linguistics and Ethnolinguistics in compiling the dialect glossaries

Saeide shoja Razavi¹

This study aims at defining historical linguistics and Ethnolinguistics by defining and describing their interaction in compiling the dialect glossaries and moreover , classify the researchers as needed at syntactic, pragmatic , and phonological scopes , by presenting the studies made by the progenitor, on the other hand, it is going to prove the necessity for collection of the names of phonetics, the terms borrowed , taboo, and totem at these glossaries by mentioning the reasons.

Key Words : historical linguistics, ethnolinguistics, dialect glossary

¹-A Member of Scientific Society, Language&Dialect Institute, Iranian Cultural Heritage Organization

بررسی میزان تعامل زبان‌شناسی تاریخی و زبان‌شناسی

بومی در تدوین واژه‌نامه‌های گویشی

سعیده شجاع‌رضوی^۱

چکیده

این بررسی در نظر دارد با شناخت چارچوب و حدود زبان‌شناسی تاریخی در کنار زبان‌شناسی بومی به این مساله بپردازد که چگونه با در نظر گرفتن این دو می‌توان به شناخت کامل‌تری از زبان، گویش یا لهجه مورد بررسی دست یافت و علاوه بر آن چگونه واژه‌نامه‌های گویشی با در نظر گرفتن شاخصه‌های مورد استفاده در این علوم می‌توانند به‌گونه‌ای کامل‌تر مورد استفاده زبان‌شناسان در شاخه‌های مختلف پژوهشی واقع شوند.

واژه‌های کلیدی: ۱- زبان‌شناسی تاریخی، ۲- زبان‌شناسی بومی، ۳- واژه‌نامه گویشی

۱- مقدمه

چنانکه می‌دانیم زبان‌شناسی تاریخی یکی از شاخه‌های زبان‌شناسی است که ساختار کلی زبان را با توجه به قانونمندی‌های آن در نظر دارد و به نظر برخی پرسابقه‌ترین و حتی جالب‌ترین رشته در علم زبان‌شناسی است (ک ۱، یادداشت مترجم) و چنانکه آراتو می‌گوید: "زبان‌شناسی تاریخی علم مطالعه تحول یک نهاد بشری یعنی زبان است و عوامل درونی و بیرونی را که سبب تغییر زبان می‌گردند یا بر آن اثر می‌گذارند، مورد بررسی قرار می‌دهد" (ک ۱ ص ۱۸)

۱- عضو هیئت علمی سازمان میراث فرهنگی، پژوهشکده زبان و گویش

این شاخه از زبانشناسی در واقع از قرن نوزدهم بیشترین توجه دانشمندان زبانشناس را به خود جلب کرد که در واقع در این دوره ساختار اصلی، قوانین و حدود آن پایه‌ریزی شد. (در میان علوم تاریخی، زبانشناسی تاریخی از بسیاری جهات پیشرفته‌ترین و علمی‌ترین آنهاست. همچنانکه زبانشناسی را غالباً علمی‌ترین رشته در علوم اجتماعی دانسته‌اند زیرا در هیچیک از زمینه‌های مطالعات تاریخی دیگر، اسنادی به صراحت و ثبات مستندات زبانی وجود ندارد) (همان، ص ۲۲) به همین سبب از آنجا که این نوع مطالعات تاریخی را می‌توان علمی‌ترین نوع بررسی‌های تاریخی دانست؛ این شاخه از زبانشناسی که با قوانین و ساختار ویژه خود روند تغییر و ساختار نظاممند زبان را با داده‌های زبانی توجیه می‌کند - بنابر گفته آراتو که پیش از این نقل شد - از عوامل درونی زبان بهره می‌گیرد و عوامل برون زبانی (عوامل اجتماعی، فرهنگی) را نیز در نظر دارد - زبانشناسی بومی^۱ نیز با چشم‌داشتی به گذشته زبان به بررسی این موارد به عنوان عوامل تغییرات زبانی می‌پردازد که از تعامل آن با زبانشناسی تاریخی شناخت کاملی از زبان و قومیت در برهه‌ای از تاریخ حاصل می‌شود و چنانکه می‌دانیم این بررسی‌ها در نتیجه بررسی داده‌های زبانی حاصل می‌گردد.

یکی از مثال‌های بارزی که می‌توان در باب تعامل این دو شاخه از زبانشناسی بیان کرد مثال بررسی روابط خویشاوندی است که آراتو براساس گفتار میه نقل می‌کند. او می‌گوید: واژه‌های peter, mâtero موقعیت‌های ویژه‌ای را در سلسله مراتب اجتماعی نشان می‌دهند. می‌توان اصطلاحاتی مانند snusos (عروس) daiuer (برادر شوهر) و galo

^۱ Ethnolinguistics چنانکه می‌دانیم زبانشناسی بومی با زبانشناسی اجتماعی و جامعه‌شناسی زبان متفاوت است. اگر زبانشناسی اجتماعی را مطالعه گونه‌های زبانی درون یک شبکه اجتماعی بدانیم که مسائل مورد توجه آن ملت‌های چند زبانه، برنامه‌ریزی زبانی، حفظ یا تغییر زبان و مسائلی از این گونه است و جامعه‌شناسی زبان را بررسی‌ها و تحلیل‌های جامعه‌شناسانه در باب زبان بدانیم که به عبارت دیگر جامعه‌شناسان علاقمند به زبان نتایج و تحلیل‌های جامعه‌شناسانه در باره زبان دارند زبان‌شناسی بومی را می‌توان بررسی موقعیت زبان در فرهنگ جامعه دانست. به گونه‌ای که به بررسی زبان در موقعیت‌ها و ساختارهای متفاوت اجتماعی در برهه‌های زمانی خاص می‌پردازد. به عنوان مثال مسائل مورد توجه آن این است که چگونه مردم یک گروه یا یک جامعه با یکدیگر تکلم می‌کنند و به چه نحوی روابط اجتماعی بین افراد بر گونه‌های زبانی که آنان به کار می‌برند تاثیر گذار است، چه عواملی باعث پدید آمدن واژه‌های قرصی در یک زبان می‌شود؟ زبان زیرین و زبرین چه تاثیراتی بر یکدیگر دارند و ... (آشر، لانگمن)

(خواهر شوهر) را نیز یافت. این واقعیت که نمی‌توان اصطلاحات داماد یا برادر زن یا خواهر زن را پیدا کرد نشان می‌دهد که این روابط در جامعه هند و اروپایی اهمیت چندانی نداشته است. نتیجه دیگر این است که در میان هند و اروپایی‌ها، یک زن به هنگام ازدواج به خانه شوهر می‌رفت و احتمالاً تماس و برخورد بسیار محدودی با خانواده خود پیدا می‌کرده است. بر همین اساس این نیاز به اصطلاحات خویشاوندی مربوط به قوم شوهر در تعداد فراوان واژه‌های گردآوری شده بازتاب پیدا می‌کند اما اصطلاحات مربوط به خویشاوندان زن یافت نمی‌شود. بنابراین می‌توان خانواده‌های هند و اروپایی را به صورت یک خانواده هسته‌ای تصور کرد که در راس آن *pater* و *mater* قرار داشته است. این خانواده هسته‌ای به نوبه خود بخشی از یک خانواده بزرگتر و گسترده‌تر بوده است که *gen* نامیده می‌شده و خود آن خانواده را هم *dom* می‌خواندند. این خانوار به وسیله نوعی پدر سالار سرپرستی می‌شده است که عنوان *dems* - *pot* را داشته است. (از ریشه *dem*، مشتق از واژه *dom* با تغییر واکه ای *o* به *e* و *pot* به معنی قدرت، توانا بودن که در مجموع به معنی فرد قدرتمند خانوار است. (همان ص ۱۳۰)

چنانکه می‌بینیم زبانشناسی بومی نیز در مطالعات زبانی حایز اهمیت بسیاری است زیرا زبان در درجه اول پدیده‌ای اجتماعی است و میان زبان و جامعه رابطه‌ای تنگاتنگ و ناگسستنی وجود دارد. توسعه و پیچیدگی بخش واژگان بیشتر تابع نیازها و ضروریات اجتماعی - فرهنگی است به همین سبب به راحتی دستخوش تغییر و دگرگونی می‌گردد و معمولاً میان واژگان یک زبان و شرایط اجتماعی رابطه متقابلی وجود دارد. بنابراین می‌توان گفت که واژگان یک زبان تا حد زیادی انعکاس‌دهنده سطح فرهنگی و اجتماعی آن جامعه زبانی است. و علاوه بر آن تراذگیل معتقد است (که دو جنبه از رفتار زبانی از نقطه نظر اجتماعی از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است: ۱- نقش زبان در ایجاد ارتباط اجتماعی و ۲- نقش آن در دادن اطلاعاتی در مورد زمینه اجتماعی فرد). وی اضافه می‌کند که این دو جنبه از رفتار زبانی بیانگر این واقعیت است که رابطه تنگاتنگ و متقابل بین زبان و جامعه وجود دارد. (ک ۵، ص ۲۱)

بر همین اساس زبانشناسی تاریخی در کنار زبانشناسی بومی به نتایج جالب توجهی دست می‌یابد که در شناخت گوشه‌هایی تاریک از تاریخ یک قوم بسیار موثر است و علاوه بر آن اساس کار زبانشناسی تاریخی و زبانشناسی بومی بر واژگان آن زبان استوار است. به عبارت دیگر آنچه این دو علم به عنوان ابزار شناسایی نیازمندان می‌توان توسط واژه‌نامه‌هایی از پیش تعیین شده گردآوری نمود. واژه‌نامه‌هایی که به گونه‌ای جهت‌دار واژگان مورد لزوم این شاخه از زبانشناسی را در اختیار پژوهشگران قرار می‌دهد.

در این مختصر در کنار تعریف و بررسی حوزه‌ها و حدود زبانشناسی تاریخی و زبانشناسی بومی به تشریح انتظارات این دو از واژه‌نامه‌های گویشی پرداخته شد تا با تعیین حدود این انتظارات، نوع‌گزینش واژگانی در واژه‌نامه‌های گویشی جهت دار و روشن بیان گردد.

۲- پیشینه

امروزه بحث بررسی تاریخی با پیدایش شاخه‌های جدید و نظریه‌های تازه دچار تحول و دگرگونی گشته است. چنانکه می‌دانیم مطالعات تاریخی زبانشناسی در دیدگاه سنتی عوامل درون‌زبانی یک زبان را مد نظر داشت و می‌کوشید تا با بررسی تحولات زبانی توجیهی درون‌زبانی به دست دهد. اما امروزه علاوه بر بررسی عوامل درون‌زبانی عوامل برون‌زبانی مانند عوامل اجتماعی و فرهنگی نیز در شناخت بررسی‌های تاریخی و چگونگی روند تغییرات موثر شناخته شده است. بر همین اساس مطالعاتی نیز از تعامل زبانشناسی تاریخی و زبانشناسی بومی صورت گرفته است که عبارتند از:

۱ - شاید بهترین کاری که به گونه‌ای علمی و انسجام یافته عوامل بومی را در نظریه زبانشناسی تاریخی وارد می‌کند مقاله لبوو هرتسوک است و تحقیق اولیه لباو درباره دگرگونی واژه‌ها در منطقه مارتازوین بارد در مقاله ای جداگانه به چاپ رسید. (ک ۶ و ۷)

بررسی میزان تعامل زبانشناسی تاریخی و زبانشناسی بومی... / ۲۱

۲ - مقاله‌ای از میه که به تاثیر تابو بر دگرگونی زبانی اختصاص دارد این بررسی که در اصل بخش کوچکی از یک تحقیق زبانی است به خوبی بازتاب ارزش‌های موجود در یک جامعه زبانی را نمایان می‌سازد. (ک ۸)

۳ - مقاله‌ای دیگر از استیسن یک بررسی دقیق و جدید است در مورد اینکه چگونه یک واژه تابو سبب تحولات غیر عادی در واژه‌های هم‌آوای خود شده است. (ک ۹)

۴ - کتابی که احتمالاً جامع‌ترین تحقیق درباره پس‌سازی و ریشه‌شناسی عامیانه است که در آن هوتراجر با گردآوری مواردی از چهارزبان (انگلیسی، فرانسه، هلندی و آلمانی) مجموعه متنوعی از مثال‌های مربوط به این فرایندها را بدست می‌دهد. (ک ۱۰)

در کنار این بررسی‌ها مطالعاتی نیز در باب اقوام هند و اروپایی با همین دیدگاه صورت گرفته که عبارتند از:

۱- کتاب بنو نیست در باب فرهنگ غیر مادی هند و اروپایی که کتابی دو جلدی با بخش‌هایی از اقتصاد، نظام خویشاوندی، جامعه‌شناسی، قدرت سیاسی، قانون و مذهب است. این کتاب در باب شناخت زبان و فرهنگ جامعه زبانی هند و اروپایی انجام گرفته است و او درباره فرهنگ غیر مادی هند و اروپایی که می‌تواند براساس داده‌های زبانی، شناسایی و بازسازی شود اطلاعاتی قابل توجه ارائه می‌نماید. (ک ۱۰)

۲ - کتاب دیگر توسط کاردونا و همکاران وی تهیه شده مجموعه‌ای از مقالات زبانشناسی، قوم‌نگاری و باستانشناسی است که این کتاب نیز به بررسی جنبه‌های عینی از فرهنگ هند و اروپایی پرداخته است. (ک ۱۱)

۳ - فرانک سایبرت نیز در کتاب "سرزمین آغازین اقوام آگانیکی" به بررسی سرزمین آغازین این قوم با ترسیم نقشه‌هایی پرداخته است که با توجه به واژگان بازمانده از آن زبان ترسیم شده است. او واژه‌ها را در چهار دسته پرنندگان، پستانداران، ماهیان و درختان تقسیم می‌کند. او بیش از پنجاه واژه را که می‌توانند در تشخیص موقعیت

تقریبی سرزمین آغازین به کار گرفته شوند به لحاظ تلفظی و معنایی بازسازی می‌نماید. سپس با مقایسه محل ، پدیده‌هایی که این نام‌ها و سایر نام‌ها بر آنها دلالت دارد توانست منطقه محدود سرزمین نخستین و قلمرو گسترده تر بعدی آنگانکی‌ها را به طور فرضی بازسازی نماید. احتمالاً هنوز هم قومی یکپارچه که به زبانی نسبتاً یکسان سخن می‌گویند در آن ساکن هستند. (ک۱۲)

کتاب دیگر کتابی به نام "درآمدی بر زبان‌شناسی تاریخی" نوشته آنتونی آراتو است . این کتاب دارای پانزده فصل و دو پیوست است و در آن مهمترین مسائل بنیادی زبان‌شناسی تاریخی مطرح شده است که عبارتند از عوامل اجتماعی ، تغییرات زبانی ، تابو ، زبان و تاریخ و ... که هر چند در حاشیه ، راهگشای تلفیق زبان‌شناسی بومی و تاریخی به طور محدود است. (ک۱)

۳- تعاملات زبان‌شناسی تاریخی و زبان‌شناسی بومی در تدوین

واژه‌نامه‌های گویشی

واژه‌نامه‌های گویشی عموماً مجموعه‌ای از واژه‌های منطقه مورد بررسی است به گونه‌ای که از واژه‌های قرضی زبان‌های دیگر به دور باشد تا کار بررسی و در مواردی بازسازی زبان با اطمینان صورت گیرد. واژگانی از قبیل اعداد اصلی ، اعضای بدن، اصطلاحات خویشاوندی ، برخی از پدیده‌های طبیعی از قبیل ماه ، ستاره ، روز و ... که نمایانگر عناصر معمول و همگانی یک جامعه زبانی است در مدخل واژه‌نامه‌های گویشی به چشم می‌خورد.

دانشی که زبان‌شناس تاریخی را بر آن می‌دارد تا به بررسی یک زبان بپردازد، دانشی در باب ریشه‌شناسی لغات، بازسازی‌های درونی و آوایی ، شناخت واژگان قرضی از غیر آن براساس دانش تاریخی است که وی را در شناخت ارتباط واژگان هم ریشه ، روند تغییرات زبانی و دگرگونی‌های تاریخی مجهز می‌سازد. در کنار آن ، آنچه زبان‌شناس بومی بدان نیازمند است ، دانشی دقیق در باب واژگان یک زبان است که در آن هم سیر معنایی- آوایی واژگان در طول

بررسی میزان تعامل زبانشناسی تاریخی و زبانشناسی بومی... / ۲۳

دگرگونی‌ها به وضوح نمایان باشد و هم واژگان بومی از غیر آن به خوبی تفکیک گردند. براساس این اطلاعات پژوهشگر بومی با اطمینان می‌تواند به نتایجی بوم شناختی و طبیعی در باب منطقه مورد بررسی دست یابد.

زبانشناسی بومی و زبانشناسی تاریخی با دیدگاه‌های مشترکی به بررسی یک زبان می‌پردازند که در زیر سعی شده است این دیدگاه‌های مشترک فهرست‌وار عنوان شود تا بهتر بتوان به شکل‌گیری واژه‌نامه‌های گویشی دست یافت

۱- بررسی معنایی

در واژه‌نامه‌ها باید به چند معنایی‌ها، دگرگونی‌های معنایی، توسیع و تخصیص معنایی، معنای فرعی، تغییر مصداق و ... توجه شود. با بررسی معنا می‌توان علاوه بر بررسی روند این تغییرات که نتایجی تاریخی در بردارد به مباحث بوم‌شناختی نیز دست یافت. در حوزه‌های معنایی ایجاد هر گونه تغییر یا افزایش و کاهش در اعضای یک حوزه معنایی، اطلاعات تاریخی و قوم‌شناختی بیشماری بدست می‌دهد. به عنوان مثال: چندی پیش در حوزه پوشاک دستار نیز وجود داشت که در حال حاضر موجود نیست. پوشش تغییر یافته از مباحث مورد علاقه زبانشناسی بومی است. یا در مناطقی واژه پله‌ور به عنوان نام خانوادگی افراد شنیده می‌شود در حالی که در آن منطقه در گذشته‌ها نیز چنین شغلی وجود نداشته است و از این طریق می‌توان به مهاجرت یا کوچ قومی اطمینان یافت.

۲- بررسی آوایی

این بخش در واژه‌نامه‌های گویشی باید به صورتی قوی طرح‌ریزی شود زیرا در هر دوی این مطالعات بررسی آوایی از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. زبانشناسی تاریخی با بررسی‌های آوایی و واجی به بازسازی و روند تغییرات زبانی دست می‌یابد و زبانشناس بومی نیز با مشاهده تفاوت‌های آوایی به وجود تفاوت‌های زبانی، گویشی و لهجه‌ای پی خواهد برد و در کنار آن نیز

می‌تواند به مباحث مورد علاقه خود از قبیل گویش‌های زیرین و زیرین ، تاثیرات زبانی ، تفاوت‌های لهجه‌ای زنان و مردان و موارد دیگر بپردازد.

۳- بررسی های صرفی نحوی

بررسی اطلاعات صرفی نحوی زبان نیز باید به صورت بسیار کامل و دقیق صورت گیرد. پژوهش‌های تاریخی بنا بر لزوم می‌تواند در تمام شاخه‌های این علم انجام شود و مسلماً دیدگاه مباحث تاریخی در این بررسی‌ها با دیدگاه پژوهشگران بوم‌شناسی زبان متفاوت است. زبان‌شناسان تاریخی می‌توانند از این بررسی‌ها نتایجی در باب ساختار زبان ، کارکرد آن و شیوه‌هایی جهت بازسازی به دست آورند. در حالی که زبان‌شناسان بومی بر اساس این اطلاعات می‌توانند در باب گونه‌های زبانی ، تفاوت‌های نحوی در گفتار اقشار مختلف و یا در مواردی حتی به تفاوت‌ها و تشابه‌های گویشی بپردازند. به عنوان مثال می‌توانند به این پرسش‌ها پاسخ گویند که آیا صرف داشتن نامی واحد بر گویش‌های متفاوت، ما را بر یکسان بودن آنها مطمئن می‌سازد و یا بلعکس گویش‌های یکسان چگونه با نام‌هایی متفاوت ، متفاوت انگاشته می‌شوند؟ به عنوان مثال در گویش‌های تاتی ساختارهای متفاوت صرفی نحوی وجود دارد آیا می‌توان تمام این گویش‌ها را یکسان دانست ؟ و یا بلعکس آیا گویش‌های مراغی ، تاتی و تالشی به صرف داشتن نام‌هایی متفاوت ، متفاوت اند؟

بررسی‌هایی در باب نام‌آواها ، واژه‌های قرضی ، تابوها و توت‌ها نیز به دلایل زیر در پژوهش‌های تاریخی- بوم‌شناختی قابل توجه است که تاکنون در اغلب واژه‌نامه‌های گویشی ذکر نشده اند.

۱- نام آواها

غالباً تصور می‌شود در این میان بررسی واژگانی نام‌آواها یا آوا واژه‌ها ضروری به نظر نمی‌رسد زیرا این واژه‌ها عمدتاً دچار تغییر در یک زبان نمی‌شوند. به عنوان مثال هر گونه تغییری که در روند تحول h انگلیس از k هند و اروپایی انجام گرفته باشد در تلفظ واژه انگلیسی cuk (فاخته)

بررسی میزان تعامل زبانشناسی تاریخی و زبانشناسی بومی... / ۲۵

اثری ندارد زیرا هر کس با شنیدن صدای این پرنده می‌کوشد تا آنرا تقلید نماید. (ک ۱) اما بررسی نام آواها از این جهت که همگی در چارچوب نظام آوایی آن زبان شکل می‌گیرند و حتی گویشوران آن زبان در هنگام مواجهه با آواهای طبیعی نیز آواهای موجود در زبان خود را می‌شنوند، قابل بررسی و توجه است. به عنوان مثال در زبان فارسی به دلیل وجود مصوت /q/ صدای جوشیدن آب (قل قل) در زبان انگلیسی bubble یا واق واق سگ bow wow شنیده می‌شود و به این وسیله می‌توان به شناخت کامل‌تری از آواهای یک زبان، دست یافت و علاوه بر آن الگوی آوایی آن زبان نیز به خوبی در این نام‌آواها قابل مشاهده است.

۲- واژه‌های قرضی

در قرض‌گیری، واژه‌های از زبان دیگر به عاریت گرفته می‌شود که در این هنگام واژه‌های قرضی با نظام واجی زبان قرض‌گیرنده همگون یا منطبق می‌شود. چنانکه می‌دانیم علت وجود واژه قرضی حذف واژه پیشین، حضور پدیده ای جدید و یا تابوهای زبانی است که جهت پرکردن این خلاء، واژه‌ای ابداع یا قرض گرفته می‌شود. (ک ۴ ص ۱۲۵) بر همین اساس پژوهشگر بوم‌شناس می‌تواند به علل حذف واژه به عنوان مثال پرهیز از کاربرد واژه‌های همانند تابو و توتم بپردازد و یا با توجه به گویش‌های زیرین و زبرین به قرض‌گیری توجه نماید. زبانشناس تاریخی نیز می‌تواند به علل حذف و حتی در مواردی با توجه به پیشینه زبان در امر واژه‌سازی نیز اطلاعاتی فراهم نماید.

۳- تابو و توتم

بررسی واژه‌های تابو و توتم به لحاظ زبانشناسی تاریخی و نیز از نظر بررسی بوم‌شناختی حائز اهمیت است. روند تغییرات معنایی و در مواردی حذف واژگانی به دلیل وجود تابو یا توتم می‌تواند از دیدگاه زبانشناسی تاریخی مورد توجه باشد. و دلیل این تغییر و چگونگی روند حذف

یک نام و جایگزینی آن با یک نام دیگر نیز در بررسی‌های بوم‌شناختی خالی از فایده نخواهد بود. به عنوان مثال بلومفیلد معتقد است هنگامی که دو واژه هم‌آوا یا شبه هم‌آوا در یک زبان وجود داشته باشد و یکی از آنها حالت تابو پیدا کند واژه تابو شده غالباً در گفتار عامیانه باقی می‌ماند در حالی که واژه‌های بی‌گناه هم‌آوای آن در بعضی از موقعیت‌ها تغییر شکل می‌یابد یا حتی حذف می‌شود. (ک ۱، ص ۲۷۱، ۲۷۲)

بررسی واژگان تابو در کنار واژگان به اصطلاح بی‌گناه و روند تغییرات و حذف آن در زبانشناسی تاریخی حائز اهمیت است. واژه‌های توت‌م نیز مسلماً دارای سیر تاریخی و دیرینه‌ای قابل بررسی می‌باشند که علت توت‌م شدن آنها در زبانشناسی بومی بررسی خواهد شد. زبانشناسی بومی علاوه بر آن علاقمند است در باب چگونگی شکل‌گیری توت‌م و تابو و نقش آنها در زبان به بررسی بپردازد به عنوان مثال در برخی از زبان‌های ایتالیایی توت‌م شدن کل یک زبان به چشم می‌خورد. این زبان‌ها دارای دو نوع واژگان جداگانه هستند که زبان عادی و زبان مادر شوهر نامیده می‌شوند. (ک ۱، ۲۶۸)

منابع

الف - فارسی

- آراتو، آنتونی، درآمدی بر زبانشناسی تاریخی، ترجمه یحیی مدرسی، پژوهشگاه علوم انسانی ۱۳۷۳
- ژان کالوه، لویی، درآمدی بر زبانشناسی اجتماعی، ترجمه محمد جعفر پوپنده، نقش جهان تهران، ۱۳۷۹
- سامارین، ویلیام، زبانشناسی عملی راهنمای بررسی گویش‌ها، ترجمه لطیف عطاری، مرکز نشر دانشگاهی، تهران

ب- انگلیسی

- Trudgill, p(1983) , sociolinguistics: An Introduction To language and Society , England : penguin Books.
- Weinreich , uriel, labov , William ; and Herzog , marvin. Empirical foundations for a theory of language change. In leh mann, w., and malkiel, y.,eds ., Directions for Historical linguistics (pp.95-1801) Austin: university of texas press , 1968.
- labov, William. ((the social motivation of a sound change)) word 19 (1963) : 273-309.
- Meillet , Antoine and cohen , marcel, eds.les langues du monde. Paris: center national dela rechercho scientifique , 1952
- Stinson, Hugh. ((A Tabu word in the peking Dialect ((language 42(1966) : 285-294
- Houtzager , maria Elizabeth.unconscious sond and sense assimilations Amsterdem: H.j. paris , 1935.
- Benveniste , Emile. Problemes de linguistique generale, paris: Gallimard, 1966.
- Cardona , George , Hoenigs wald Henry : and senn , Alfred , eds . indoEuropean and indo-Europeans. Philadelphia: university of Pennsylvania press , 1970.
- Siebert , frankt , Jr.((the original Home of the proto – Algon –quian perople .)) National museum of Canada Bulletin 214 (1967): 13-47.

سید ارف